

”Poliittinen” ja perusteiden ongelma Chantal Mouffen demokratiateoriassa*

SARI ROMAN-LAGERSPETZ & EERIK LAGERSPETZ

ABSTRACT
”The Political” and the
Problem of Foundations
in Chantal Mouffe’s
Theory of Democracy

Our aim is to examine critically Chantal Mouffe’s ”agonistic” theory of democracy, as formulated in her recent books. Mouffe’s theory is based on powerful criticisms of other, more traditional defenses of pluralistic democracy. Many of her criticisms may be well-founded; we discuss her critical contributions only insofar as they are relevant to the evaluation of her own theory. Our thesis is that, whatever the value of her critical points, her own theory does no better when it is itself evaluated by her own standards. Mouffe claims that the recent theories of pluralistic democracy (those of Rawls, Habermas, Benhabib, and Dworkin) are incoherent or self-defeating. We try to show that her theory is not coherent either. We focus on three possible problems in it: its potentially self-defeating nature, the problematic way it conceptualizes and absolutizes ”the political”, and its anti-foundationalism, which, paradoxically, becomes a sort of foundation in her view.

Aluksi: paradoksit ja poliittinen teoria

Tämän esityksen tavoitteena on tarkastella ranskalaisyntyisen, Essexissä työskentelevän Chantal Mouffen agonistista demokratiateoriaa. Mouffe on politiikan teoreetikkona ollut kansainvälisesti tunnettu ainakin vuodesta 1985, jolloin ilmestyi hänen yhdessä Ernesto Laclau’n kanssa kirjoittamansa post-marxilainen menestysteos *Hegemony and Socialist Strategy*. Viime vuosina Mouffe on tullut tunnetuksi demokratian teoreetikkona. Tässä tarkastellun teorian hän on muotoillut erityisesti teoksissaan *The Return of the Political* (Mouffe 1993, jäljempänä ”RP”) ja *The Democratic Paradox* (Mouffe 2000, jäljempänä ”DP”).

* Artikkelin on syntynyt Suomen Akatemian rahoittamassa projektissa ”Sosiaalinen ontologia ja tunnustussuhteet”. Kiitämme projektin muita työntekijöitä sekä Jyväskylän valtio-opin ja Turun filosofian tutkimusseminaarien osanottajia artikkelin aiempia versioita koskevista kommentteista. Kiitämme myös tämän lehden arvioitsijaa erittäin hyödyllisistä korjausehdotuksista.

Löyhästi ”postmodernistisiksi” luokiteltavat poliittiset teoriat ovat saaneet Suomessa melko epä-määräisen vastaanoton. Monet politiikan teoriasta tai poliittisesta filosofiasta kiinnostuneista ovat kokeneet ne oudoiksi ja käsittämättömiksi, ja kuitanneet ne yksinkertaisesti vaikenemalla. Toisaalta kritiikittömiä esittelyjä eri ajattelijoista on ilmestynyt useita. Lähtökohtamme on, että postmoderniksi lukeutuvia tai leimautuneita ajattelijoita voidaan ja tulee käsitellä kuten muitakin: perehtymällä spesifeihin argumentteihin ja arvioimalla niitä kriittisesti.

Esityksemme on rajattu kahdessaakin mielessä. Ensiksi, vaikka Mouffen teoria liittyy läheisesti muihin ”agonistisiin” politiikan teorioihin, esim. Bonnie Honigin (1995) ja William Connollyn (1991) esittämiin, ja eräisiin muihin postmodernistisiin näkemyksiin (erityisesti Judith Butlerin (2000a, b, c) näkemykseen)¹, tämä esitys keskittyy

¹ Suomessa vastaavia näkemyksiä politiikan luonteesta on – hieman toisista lähtökohdista käsin – esittänyt erityisesti Kari Palonen. Ks. esim. Palonen (1993).

Mouffeen. Toiseksi, Mouffe kritisoi teoksissaan kilpailevia näkemyksiä demokratian luonteesta. Monet hänen kriittisistä kommenteistaan ovat varteenotettavia ja tärkeitä; tavoitteemme ei ole tässä esityksessä puolustaa näitä kilpailevia näkemyksiä, saati muotoilla omaa näkemystämme. Tarkastelemme vain eräitä – mielestämme kaikkein keskeisimpiä – Mouffin tuotannon aspekteja. Mouffesta ja laajemmin agonistisesta demokratiateoriasta on olemassa kriittistä keskustelua (esim. Deveaux 1999; Man Ling Lee 2001; Tanesini 2001; Norris 2002; Broekelman 2003); käsityksemme mukaan tässä esitetyt huomiot ovat kuitenkin olennaisesti uusia.

Mouffe väittää, että viime aikoina muotoillut vaikutusvaltaiset demokratian teoriat (esimerkiksi Rawlsin, Habermasin, Benhabibin ja Dworkinin esittämät) ovat sisäisesti *inkoherenteja*. Tässä esityksessä yritämme arvioida Mouffin oman näkemyksen koherenssia. Kohdistamme huomion kolmeen mahdolliseen Mouffin näkemyksessä esiintyvään ongelmaan: teorian potentiaalisesti itsensä kumoavaan luonteeseen, teoriassa käytetyn ”poliittisen” käsitteen ongelmallisuuteen, ja väitteeseen jonka mukaan Mouffe pystyy teoriassaan välttämään metafyyssisten perustelujen ongelman.

Jäljempänä väitämme, että Chantal Mouffin demokratiateoria johtaa sisäisiin ristiriitoihin, tuloksiin joita voidaan luonnehtia teorian sisäiseksi paradokseiksi. Kuitenkin Mouffe itse myöntää jo toisen kirjansa otsikossa että demokraattinen projekti on eräässä mielessä itsessään paradoksaalinen. Eikö tämä avoin myöntö jo tee kritiikkiämme tyhjäksi? Esimerkiksi Bewesin (1997, 210) erään luonnehdinnan mukaan dekonstruktion perusidea on, että jokainen teksti voidaan sopivalla lukutavalla osoittaa oman strategiansa kumoavaksi.

On ehkä syytä sanoa jotakin ilmauksen ”paradoksi” eri merkityksistä. Näkemykset voivat olla ”paradoksaalisia” eri tavoin. Perinteinen paradoksi on yksinkertaisesti sisäinen ristiriitaisuus; esimerkkinä voimme mainita vaikkapa väitteen ”Ei ole olemassa tosia väitteitä”. Vaikka ristiriitaisuudet ovat lähtökohtina hedelmällisiä – itse asiassa kaiken tutkimuksen lähtökohta – lopputuloksina ne ovat aina epätydyttäviä, jotakin josta haluamme päästä eroon. Ei vain tutkimus, vaan kaikki ajattelu ja kommunikaatio edellyttää pyrkimystä ristiriidattomuuteen (joskaan ei ristiriitojen täydellistä hävittämistä). Sama koskee *pragmaattisia* paradokseja, sellaisten ilmausten esittämistä joiden

sisältö on ristiriidassa niiden omien esittämisehtojen kanssa. Esimerkiksi pragmaattisen paradoksin tuottavasta näkemyksestä voimme ottaa rajoittamattoman eettisen egoismin. Jos joku todella ajattelee, että jokaisella on velvollisuus ajatella vain omia etujaan, hänen ei tule esittää tätä näkemystä julkisesti, koska sen esittäminen (ja yleinen hyväksyminen) voisi vahingoittaa hänen omia etujaan. Edellä esitetyt esimerkit pyrkivät havainnollistamaan paradoksien ”pahanlaatuisia” muotoja, ja Mouffe itse pyrkii löytämään kritisoimiltaan teoretikoilta tämänlaatuisia paradoksaalisuuksia. Selvästikään emme voi ajatella, että Bewesin kuvaamaan dekonstruktionistiseen ajatukseen nojautuen voisi kritisoida toisten tekstejä ristiriitaisuudesta ja samalla puolustautua itsen kohdistettuja ristiriitaisuussyttöksiä vastaan.

Mutta kaikki paradoksin muodot eivät ole samalla tavoin ongelmallisia. Näkemystä tai teoriaa voidaan sanoa ”paradoksaaliseksi” koska se on yllättävä ja uskomaton (*para doxa*) vaikka se olisi loogisesti ristiriidaton ja hyvin perusteltu. Edelleen, normatiiviset, eettiset ja poliittiset näkemykset voivat olla paradoksaalisia siinä mielessä, että jotkin niihin sisältyvät arvot, periaatteet tai vaatimukset voivat olla joissakin tilanteissa yhteen sovittamattomia. Mouffe voi esimerkiksi olla oikeassa väittäessään, että yksilön oikeuksien ja kansan suvereniteetin välillä on demokratiassa väistämätön jännite. Jos emme halua luopua kummastakaan, meidän on vain elettävä niiden kanssa. Tässä suhteessa käytännöt ovat erilaisia kuin teoriat ja käytännölliset yhteensovittamattomuudet erilaisia kuin loogiset ristiriidat. Se, että kaksi vaatimusta voi joissakin oloissa joutua keskenään ristiriitaan, ei merkitse, että jommastakummasta pitäisi välttämättä luopua.

Mouffe argumentoi, että nykyiset demokratian teoriat ovat paradoksaalisia sanan ensimmäisessä, ”pahanlaatuisessa” mielessä. Täsmällisemmin sanoen, hän katsoo niiden syyllistyvän eräänlaiseen pragmaattiseen ristiriitaan: jos ne hyväksyttäisiin oikeina tulkintoina demokratian perusperiaatteista, ne tekisivät demokratian tyhjäksi. Mitä ilmeisimmin hän pitää tätä paradoksaalisuutta ainakin eräänä mahdollisena perusteena luopua näistä teorioista ja kehittää parempia. Samalla hän väittää, että demokratia poliittisena käytäntönä on paradoksaalinen sanan jälkimmäisessä mielessä. Hän katsoo, mielestämme perustellusti, että tällainen ”paradoksi” ei ole peruste hylätä demokratiaa, vaikka on-

gelma jäisikin ikuisesti ratkaisemattomaksi. Vaitämme kuitenkin, että hänen oma näkemyksensä on paradoksaalinen *täsmälleen samassa mielessä* kuin ne teoriat joita hän kritisoi.

Itsensä kumoavat teoriat?

Mouffen perusargumentti liberaalin demokratian keskeisiä teoreetikkoja kuten Rawlsia tai Habermasia vastaan on, että nämä teoreetikot syyllistyvät eräänlaiseen pragmaattiseen paradoksiin. Nämä teoreetikot pyrkivät esittämään kattavia teorioita, jotka ratkaisisivat demokratian keskeiset ristiriidat. Eräs hänen esittämänsä esimerkki tällaisesta ristiriidasta on kansansuvereniteetin ja yksilöiden oikeuksien välinen ristiriita. Tämä ongelma on tietysti ollut nähtävissä ainakin Ranskan vallankumouksesta lähtien, ja siihen on esitetty erilaisia vastauksia. Nykyisistä teoreetikoista esimerkiksi Rawls ja Dworkin pitävät oikeuksia ensisijaisina kansansuvereniteettiin nähden, Jeremy Waldron taas pitää kansan suverenisuutta ensisijaisena, ja Habermasin mukaan ristiriita on näennäinen. Kaikki nämä teoreetikot pyrkivät esittämään argumentteja omien näkemystensä puolesta. Mutta Mouffen mukaan kaikki ovat väärässä: ristiriidalle ei ole ratkaisua, koska demokratialla ei ole yhtä sisältöä. Tämä ei kuitenkaan ole näiden näkemysten ainut ongelma. Olennaista on, että nämä erilaiset yritykset tarjota demokratian ristiriitaan lopullinen ja kiistaton ratkaisu eivät ole vain virheellisiä, vaan myös demokratian kannalta tuhoisia. Jos jokin näistä ratkaisuista hyväksyttäisiin yleisesti totena tai oikeana, pluralistiseen demokratiaan kuuluva sisäinen jännite katoaisi. Sama koskee mitä tahansa yhteiskunnan keskeisiin periaatteisiin liittyvää kysymystä. Poliittiset teoreetikot ovat perinteisesti pyrkineet löytämään hyväksyttäviä vastauksia oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja yhteistä hyvää koskeviin kysymyksiin, tajuamatta, että pluralistinen demokratia on nimenomaan loputon agonistista kiistelyä juuri näistä kysymyksistä. Paradoksi on siinä, että samanaikaisesti nämä teoreetikot kuitenkin sanovat arvostavansa demokratiaa, jopa pitävänsä sitä ainoana hyväksyttävänä poliittisena järjestelmänä. Tämä ajatus esitetään selkeästi *DP*:ssa.

Kuvitelma, että lopullinen konfliktien ratkaisu olisi lopulta mahdollinen – vaikka se nähdään vain rationaalisen yksimielisyyden regulatiivi-

sen idean asymptoottisena lähestymisenä – ei suinkaan tarjoa demokraattiselle projektille välttämätöntä horisonttia, vaan muodostaa riskin tälle projektille. Sellainen illuusio sisältää implisiittisen halun sovitetuun yhteiskuntaan jossa pluralismi on ylitetty. Kun se ymmärretään tällä tavoin, pluralistinen demokratia muuttuu ”itsensä kumoavaksi ideaaliksi”, koska nimenomaan sen toteutuminen merkitsisi samanaikaisesti sen disintegroitumista. (*DP*, 32)

Mouffen mukaan vaikutusvaltaisimmat modernin demokratian teoreetikot syyllistyvät juuri tähän harhakuvitelmaan:

Voitaisiin osoittaa kuinka, sekä Rawlsilla että Habermasilla... konsensuksen luomisen ehto on nimenomaan pluralismin eliminoiminen julkisesta sfääristä. (*DP*, 49)

Mouffen argumentti on siis tiiviisti esitettyä seuraava. ”Toden” tai ”oikean” ratkaisun löytäminen ja sen yleinen hyväksyminen merkitsee konfliktin eliminoimista: jos sellainen ratkaisu kerran on löytynyt, siitä on tarpeetonta enää kiistellä. Mutta nimenomaan konfliktien jatkuva olemassaolo on demokratian elinehto. Jos siis arvostamme demokratiaa, pluralismi ja erot ovat jotakin, jota meidän tulisi myös ”arvostaa” ja olla niistä ”kiitollisia” (*RP*, 139). ”Yksi agonistisen pluralismin teesin avaimista on, että agonistinen konfrontaatio ei suinkaan vaaranna demokratiaa, vaan on itse asiassa sen olemassaolon perusedellytys.” (*DP*, 103) Eräässä mielessä demokratian ”yleinen hyvä” on nimenomaan juuri tämä kiistanalaisuus.

Tietenkään kiistan tai kamppailun olemassaolo ei sinänsä riitä. Puhdas egoististen intressien kamppailu rahasta tai vallasta ei ole agonistista relevantissa mielessä, ei liioin fanaattisten ryhmien välinen rajoittamaton taistelu. Mouffe on yhtä mieltä perinteisempien demokratian teoreetikkojen kanssa siitä, että demokratia edellyttää yksimielisyyttä tietyistä pelisäännöistä. Mutta näitä pelisääntöjäkään ei voi perustaa mihinkään riippumattomaan näkemukseen, ja ne ovat myös kiistojen potentiaalisia kohteita. Mikä tärkeintä, mikään sisällöllinen teoria hyvästä tai oikeudenmukaisuudesta ei ole mahdollinen, koska kaikki hyvän ja oikeudenmukaisuuden luonnetta koskevat väitteet ovat kiistanalaisia ja niiden hyväksyttävyyden jossakin määrättyssä tilanteessa ratkeaa vain demokraattisessa kamppailussa itsessään. Demokratian sisäi-

set hegemoniset konfliktit koskevat juuri hyvän ja oikeudenmukaisuuden sisältöä eri tilanteissa:

Ilman kilpailevia moninaisia voimia, jotka kaikki pyrkivät määrittelemään yhteisen hyvän ja tähtäävät yhteisön identiteetin kiinnittämiseen, demos ei voi artikuloitua poliittisesti. (DP, 56)

Mouffe syyttää perinteisempiä demokratian teoreetikkoja yrityksestä ”sulkea” demokratia, poistaa sen ristiriidat. Esimerkiksi Rawlsille hän suuntaa seuraavan kysymyksen:

miksi hänen demokratiakäsityksensä ei jätä mitään tilaa jaettuja liberaalis-demokraattisia periaatteita koskevien kiistanalaisten tulkintojen agonistiselle konfrontaatiolle? (DP, 30)

Samaan sävyyn Mouffe kommentoi kommunitaristisia teorioita:

Hylätessään pluralismin ja puolustaessaan sisällöllistä ”yhteisen hyvän ideaa” se [kommunitarismi] edustaa minun näkemykseni mukaan jälleen yhtä tapaa väistää antagonismin kiertämättömyys. Aina tulee olemaan liberaalisen demokratian periaatteitten kilpailevia tulkintoja, eivätkä vapauden ja tasa-arvon merkitykset koskaan lakkaa olemasta kiistanalaisia. Kansalaisuus on demokraattisen politiikan olennainen osa, mutta modernin demokraattisen teorian on tehtävä tilaa kilpaileville käsityksille kansalaisidentiteeteistämme. (RP, 7)

Näissä sitaateissa alkaa lukijalle ehkä hahmottua se ongelma, jonka uskomme löytäneemme Mouffin näkemyksestä. Mouffe esittää Rawlsille ja kommunitaristeille vaatimuksen, jonka mukaan näiden pitäisi pidättäytyä sisällöllisistä demokratiaa koskevista tulkinnoista ”jättääkseen tilaa” kilpaileville tulkinnoille. Rawls ja kommunitaristit voisivat vastata, että he eivät ”jätä tilaa” kilpaileville tulkinnoille siksi että he *itse* juuri esittävät eräitä mahdollisia kilpailevia tulkintoja. Jos *jokainen* demokratiaa koskeva näkemys pidättäytyisi periaatteita ja yhteistä hyvää koskevista sisällöllisistä kannanotoista ”jättääkseen tilaa” muille kannanotoille, mikä tämän tilan sitten täyttäisi? Miten ne yleensä erottuisivat toisistaan erillisinä kantoina? Ja miten näiden näkemysten välinen agonistinen kamppailu syntyisi, jos mikään niistä ei sulkiisi toisia pois?

Joissakin kohdin Mouffe näyttää sanovan, että poliittisen filosofian tulisi luopua vaatimasta väitteilleen totuutta tai hyväksyttävyyttä. Tämän ajatuksen mukaan poliittisella filosofialla olisi tärkeä rooli

ei ratkaisemassa käsitteiden kuten oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon tai vapauden *todellista* (true) merkitystä, vaan ehdottamassa niiden käsitteiden erilaisia tulkintoja. (RP, 115)

Ei ole aivan selvää, mitä tämä tarkoittaa. Onko mahdollista esittää tulkinta jostakin, esittämättä samalla, että tulkinta on ”todellinen” tulkinta – toisin sanoen, ainakin jossakin mielessä todempi, oikeampi, parempi tai luontevampi kuin jokin muu tulkinta samasta asiasta? Ovatko Mouffin omat työt esimerkkejä tästä? Kenties on mahdollista esittää tulkintoja jostakin asiasta sitoutumatta niiden paremmuuteen millään tavoin – mutta tällaisten tulkintojen esittäminen ei johda demokratialle keskeiseen agonistiseen kiistaan. Keskenään erilaiset tulkinnat oikeudenmukaisesta, hyvästä jne. kilpailevat keskenään vain, koska niiden kannattajat ovat sitoutuneet pitämään niitä todempina, oikeampina tai parempina kuin (ainakin joitakin) kilpailevia tulkintoja.

Mouffe itse sanoo:

Idealisesti sellaisen konfrontaation tulisi kytkeytyä erilaisiin kansalaisuutta koskeviin näkemyksiin, jotka vastaavat erilaisia tulkintoja eettis-poliittisista periaatteista: liberaalis-konservatiivisia, sosialidemokraattisia, uusliberaaleja, radikaalidemokraattisia ja niin edelleen. Jokainen niistä esittää oman tulkintansa ”yhteisestä hyvästä”... Hyvin toimiva demokratia edellyttää demokraattisten poliittisten positioiden aktiivista yhteentörmäystä. (DP, 103–4)

Mitä ilmeisimmin tällainen yhteentörmäys puolestaan edellyttää, että eri positioista argumentoivat puolustavat käsityksiään yhteisestä hyvästä, oikeudenmukaisuudesta ym. poliittisen toiminnan tavoitteista tosina (oikeina, parempina tai hyväksyttävimpinä). He eivät vain ole ”esittämässä erilaisia tulkintoja”. Yhteentörmäys syntyy, koska tulkinnat eivät ”jätä tilaa” toisilleen. *Mutta mikä on agonistisen demokratiateoreetikon oma asema tässä kamppailussa?* Hän näyttäytyy ikään kuin ulkopuolisena, joka seisoo itse kamppailun ulkopuolella ja arvioi sitä. Hän tietää, että nämä eri positioista argumentoivat kansalaiset ovat kaikki väärässä,

koska yhteisellä hyvällä, oikeudenmukaisuudella, tasa-arvolla jne. ei ole eikä voi olla yhtä oikeaa määritelmää eikä todellista merkitystä. Jonkin ehdotetun määritelmän yleinen hyväksyminen olisi tuhoisaa demokratialle. Mutta samalla agonistinen teoreetikko edellyttää, että muut (riittävän monet) yhä rehellisesti uskovat oikean tulkinnan mahdollisuuteen ja jatkavat harhaista kamppailuaan. Jos kaikki (tai riittävän monet) kansalaiset hyväksyisivät Mouffen agonistisen näkemyksen ja hylkäisivät oikeiden tulkintojen periaatteellisenkin mahdollisuuden, agonistinen kamppailu ja sen myötä demokratia, katoaisivat. Jotta agonistinen demokratia toimisi, kansalaiset eivät yleisesti saa uskoa siihen.² Tässä mielessä Mouffen teoria on ”itsensä kumoava ideaali” siinä missä Rawlsin ja Habermasinkin teoriat.

Tämä ongelma ei ole vain käsitteellinen. Siitä myös seuraa, että Mouffen näkemys ei voi toimia poliittisten toimijoiden itseymmärryksen perustana: se jää väistämättä ulkopuolisen näkökulmaksi. Ajatellaan esimerkiksi poliittista toimijaa, joka on sitoutunut toimimaan naisten oikeuksien puolesta yhteiskunnassa, jossa niitä ei yleisesti kunnioiteta. Tällainen toimija ei ole sitoutunut siihen, että hänen esittämänsä nimenomaiset ratkaisut olisivat ”ikuisesti pysyviä” siinä mielessä, etteikö tulevaisuudessa voitaisi löytää institutionaalisia ratkaisuja jotka takaisivat samat oikeudet vielä paremmin. Realistisesti hän ei voi liioin olettaa, että kirjaimellisesti *kaikki* tulisivat joskus hyväksymään hänen esittämänsä ratkaisut. Joskus hän voi jopa olla tyytyväinen kohdatessaan avointa vastustusta, jos se esimerkiksi auttaa häntä muotoilemaan kantansa selkeämmin. Mutta, näillä varauksilla, naisten oikeuksia puolustava aktivisti yleensä pyrkii siihen, että nämä oikeudet hyväksyttäisiin niin laajalti kuin mahdollista, että jonakin päivänä ne lakkaisivat olemasta kiistanalaisia. Niissä asioissa jotka todella ovat meille tärkeitä, emme voi – toisin kuin vaikkapa akateemisissa seminaareissa – arvostaa erimielisyyttä sinänsä.

Käsityksemme mukaan Mouffen näkemys on elitistinen sikäli, että se väistämättä erottaa toisistaan tarkkailija-teoreetikon, joka arvostaa eri periaatteiden kamppailua sinänsä, pitämättä yhtäkään niistä oikeana, ja toisaalta tavalliset toimijat, joi-

den aidosti on uskottava näihin periaatteisiin jotta kamppailu jatkuisi. Toisinaan törmää puhetapaan, jossa väitetään, että periaatteita ja oikeuksia voidaan käyttää strategisesti, retorisisina keinoina. Esimerkiksi se, joka ei usko mihinkään universaaleihin oikeuksiin, voisi silti jossakin tilanteessa muotoilla vaatimuksensa yleisten oikeuksien kielellä. (Tähän tapaan ajattelee esim. Judith Butler; ks. Butler 2000b, 169–172) Miten hyödyllistä tällainen ajattelu sitten jossakin määrättyssä tilanteessa voi ollakin, on selvää että Mouffen ongelmaan se ei tarjoa vastausta. Retorisena keinona vetoaminen johonkin perusteluun voi toimia vain, jos on riittävästi ihmisiä, jotka aidosti uskovat, että kyseessä *todella* on perustelu.

Päätös ja poliittisen käsite

Mouffen projektin eräs päätavoite on *poliittisen* käsitteen artikuloiminen ja puolustaminen. Korostaessaan ”poliittista” erityisenä käsitteenä (erotettuna ”politiikasta”, ”politiikoinnista” tai ”poliittisista instituutioista”) hän liittyy moniin muihin ajankohtaisiin teoreetikoihin. Mutta mitä Mouffe oikeastaan tarkoittaa ”poliittisella”? Käsityksemme mukaan Mouffen poliittisen käsite on hyvin lähellä saksalaisen oikeus- ja poliittisen teoreetikon *Carl Schmittin* vastavaa käsitettä (Schmitt 1976; Schmitt 1993; Schmitt 1997). Mouffe viittaa Schmittiin keskeisenä lähteenä kummassakin kirjassaan (esim. *RP* 105–116, 118–123, 127–133; *DP* 3, 9, 36–59). Hän on myös toimittanut Schmittistä erillisen artikkelikokoelman (Mouffe 1999).

Mouffe pyrkii töissään hyödyntämään monia antifoundationalistisia (eli viimekätiset perusteet hylkääviä) ideoita, kuten Wittgensteinin myöhäisvaiheen kielifilosofiaa, Michael Oakeshottin rationalismin kritiikkiä, Derridan ideaa merkitysten radikaalista määräämättömyydestä, Rortyn pragmatismia ja myös Schmittin desisionistista liberalismia kritiikkiä³. Kaikista näistä Mouffea inspiroineista kirjoittajista Schmitt on varmasti yllättävin ja kiistellyin.

Mouffen inspiraation lähteet ovat keskenään hyvin erilaisia, ja epäilemme, onko mikään synteesi kaikkien niiden välillä lopulta mielekäs. Mutta

² Samantyyppinen ajatuskuvio esiintyy Judith Butlerilla (2000b, 160–162).

³ Desisionismi on näkemys jonka mukaan kaikki perustelu palautuu lopulta päätöksiin. Desisionistisista poliittisista teorioista yleisesti ks. Patoluoto 1982 ja Bolsinger 1998.

kieltämättä ne kaikki konvergoivat ainakin yhdessä kysymyksessä. Kaikki mainitut kirjoittajat voidaan nähdä tietyn tyyppisen eettistä ja poliittista päätöksentekoa koskevan rationalistisen tai deduktiivisen mallin kriitikkoina. Selventääksemme asiaa esitämme tämän mallin lyhyesti. Tässä mallissa eettinen ja poliittinen päätöksenteko perustuu olennaisesti *periaatteisiin*. Periaatteet ovat aina yleisiä, yksinkertaisesti esitettyinä muotoa: ”Aina kun tilanne on *S*, pitää tehdä teko *A*”. Tämä on yläpremissi. Tarkastelemme tilannetta, ja rekisteröimme sen tosiasian että tilanne on nyt tyyppiä *S*. Tämä on alapremissi. Tällöin meidän on tehtävä väistämätön johtopäätös ”Meidän on tehtävä teko *A*”. Käytännöllinen päätös nähdään yleisestä premissistä tehtävänä loogisena johtopäätöksenä. Kun premissit on hyväksytty, johtopäätös on väistämätön. Jos periaatteista on lisäksi olemassa kattava ja suljettu lista, ja jos tilanteen sijoittaminen relevantin periaatteen alle voidaan mieltää suhteellisen passiivisena tapahtumana, päätöksenteosta syntynyt kuva lähestyy mekaanista toimitusta. (Haluamme korostaa, että hyvin harva etiikan tai politiikan teoreetikko on todellisuudessa kannattanut tällaista käsitystä päätöksenteosta.)

Vaikka Mouffin mainitsemat teoreetikot Wittgensteinista Derridaan kritisoiivat tällaista päätöksenteon mallia, kriitikot ovat osin erilaisia sisällöltään. Desisionismin kannattaja, kuten Schmitt, kohdistaa kritiikkinsä nimenomaan yläpremissiin: ”Perustelet tekosi vetoamalla periaatteeseen. Sanot, että koska periaate on tämä, sinun on pakko tehdä *A*. Mutta *todellinen* päätös tapahtuu kun hyväksyt periaatteen ja päätät pitää siitä kiinni.” Mallin kannattaja voi yrittää vastata vetoamalla joihinkin vielä yleisempiin ja abstraktimpiin perusteisiin jotka puolestaan perustelevat periaatteen. Mutta desisionistinen kriitikko toistaa kommenttinsa: ”Miten päädyit hyväksymään *nämä* perusteet?” Jokaisen perustelujen ketjun on päätyttävä johonkin. Rationalistinen teoreetikko ajattelee, että ketjun päässä on perusteita, jotka jokaisen rationaalisen henkilön on välttämättä hyväksyttävä. Wittgensteinille ketjun päässä ovat jaetut elämänmuodot, ne käytännöt jotka ovat elämämme kanalta konstitutiivisia ja joita ei voi enää mielekkäästi perustella tai kyseenalaistaa (esim. Wittgenstein 2001, § 217). Desisionistinen kriitikko, kuten Schmitt, puolestaan katsoo, että perustelujen ketjun voi päättää vain *suvereeni päätös*, joka on kaikkien normien ulkopuolella ja edeltää niitä.

Päätöstä ei voi liittää mihinkään itsensä ulkopuoliseen; se on ”absoluuttinen alku” joka edeltää kaikkia perusteita. (Schmitt 1997; Schmitt 1993, 23–24; tästä ks. Scheuerman 1994, 17–24; Hirst 1999; Rasch 2000)

Schmittille rajoittamaton päätös määrittelee poliittisen. Tässä Mouffe on samaa mieltä. ”Poliittinen” merkitsee kummallekin teoreetikolle sellaista päätöksentekoa, joka on perustelujen ulkopuolella ja edeltää niitä:

Poliittista ei voi rajoittaa määrätyn tyyppiseen instituutioon tai katsoa sen konstituivan erityisen yhteiskunnan tason tai sfäärin. Se on ymmärrettävä dimensiona, joka on inherenttina jokaisessa inhimillisessä yhteiskunnassa ja joka määrää meidän ontologiset ehtomme (*RP*, 3).

Mouffin työtoveri ja toinen agonistisen demokration teoreetikko Ernesto Laclau⁴ ilmaisee saman seuraavasti:

... [päätokeksellä] on erityinen ontologinen asema: se ei voi olla oma substanssinsa... ja siitä huolimatta, sen on oltava jollakin tavoin itsemäärätty, koska se ei voi vedota mihinkään muuhun perustaan kuin omaan singulaarisuuteensa... Tehdä päätös on kuin teeskennellä olevansa Jumala. Se on kuin väittää, että itsellä ei ole keinoja olla Jumala, ja on silti toimittava ikään kuin olisi Hän. (Laclau 1996, 55)

Koska ”poliittinen” on tällaisten perustelemattomien päätösten alue, se on sekä *autonominen* että *edeltää kaikkea muuta*. Poliittinen on autonominen, koska viimekätisiä päätöksiä ei voi rajata mihinkään niiden ulkopuolinen kriteeri; poliittinen edeltää kriteerien valitsemista. Eettiset, esteettiset, uskonnolliset, tieteelliset, oikeudelliset jne. päätökset perustuvat erilaisiin periaatteisiin, sääntöihin ja kriteereihin; erilaisiin rationaleetteihin. Niitä voidaan arvioida poliittisen näkökulmasta käsin, kun taas poliittisia valintoja voidaan arvioida vain poliittisesta itsestään käsin. Yhteiskunnan ”erityiset tasot tai sfäärit” ovat näiden periaatteiden ja sääntöjen konstituioimia; poliittisen itsensä konstituoivat periaatteiden ja sääntöjen puute. Kuten Mouffe sanoo: ”Politiikkaa ei voi redusoida rationaalisuu-

⁴ Vaikka Laclau ja Mouffin näkemysten välillä saattaa olla myös eroja, heidän näkemyksensä demokratiasta, päätösten luonteesta ja poliittisesta vaikuttavista yhteneviltä. Ks. Laclau ja Mouffe 1985; Laclau 1996; Laclau 2000a,b.

teen juuri siitä syystä että se osoittaa rationaalisuuden rajat.” (RP, 115)⁵

Mouffen mukaan *vastuullisuus* päätöksistä edellyttää, että ne eivät ole minkään muun etukäteen määräämiä. Koska valitsemme itse periaatteet, kukaan ei näin voi välttää vastuuta päätöksistään vetoamalla joihinkin valintaa edeltäviin periaatteisiin, jotka pakottavat hänet toimimaan tietyllä tavalla:

Meidän ei koskaan tulisi kieltäytyä kantamasta vastuuta päätöksistämme vetoamalla yleisten sääntöjen tai periaatteiden käskyihin... Tämä päätöksen ja vastuun momenttien painottaminen auttaa meitä hahmottamaan demokraattista politiikkaa eri tavalla, koska se hävittää demokraattisissa yhteiskunnissa aina läsnä olevan kiusauksen naamioida olemassa olevat poissulkemisen muodot rationaalisuuden tai moraalisuuden verhon taakse. (DP, 74)

Ensimmäinen kriittinen huomiomme – johon vielä palaamme – on, että, päinvastaisista väitteistä huolimatta Mouffen näkemys poliittisesta on tietynlainen metafyyminen näkemys. Se voi olla hyväksyttävä, mutta sen metafyyminen luonne on tunnustettava. Tässä suhteessa Mouffen (ja Laclaun) näkemys eroaa ratkaisevasti niiden 1900-luvun teoreetikkojen näkemyksistä jotka myös ovat korostaneet poliittisen erityistä luonnetta. Erityisesti Max Weber (1994) ja Hannah Arendt (2002) voidaan mainita ajattelijoina, jotka ovat puolustaneet poliittisen autonomisuutta. He katsoivat samalla ta-

⁵ Mouffen ja Schmittin politiikkakäsitysten välillä on toki myös merkittäviä eroja. Olennainen ero tietysti on, että Mouffe hyväksyy poliittisen pluralismin, jota Schmitt taas vastustaa. Tästä näkemyserosta huolimatta Mouffe hyväksyy Schmittin kuuluisan pääteesin, jonka mukaan keskeinen poliittinen päätös on se, jolla ratkaistaan jako ”ystäviin” ja ”vihollisiin”, ”meihin” ja ”muihin” (Schmitt 1976). Mouffella tämä Schmittin teesi yhdistyy Hegeliltä postmodernisteille siirtyneeseen ajatukseen, jonka mukaan subjekti – tässä tapauksessa demokraattinen yhteisö – määrittyy toisten kautta. Yhteisö piirtää itse rajansa ja sulkee jotkut ulkopuolelle. Mouffen mukaan tämä rajanveto voi perustua vain mielivaltaiseen päätökseen; tästä syystä se jää aina kiistanalaiseksi. Tämän ajattelutavan ongelmia on käsitellyt Alessandra Tanesini (2001), tosin viittaamatta sen schmittiläiseen taustaan; tässä yhteydessä jätämme sen tarkastelun ulkopuolelle.

⁶ Erityisesti Arendtia voidaan pitää Schmittin desisionismin kriitikkona, joskin hän on osin monitulkintainen. Näistä tulkintaongelmista ks. Kalyvas 2004.

voin, että poliittinen noudatti omaa logiikkaansa, eikä sitä voinut palauttaa talouteen, tieteeseen, moraliin tai lakiin. He halusivat puolustaa poliittista byrokratisoitumisen (Weber) tai ”sosiaalisen” (Arendt) ylivaltaa vastaan. Näissä suhteissa he ajattelivat samaan tapaan kuin Mouffe. Mutta toisin kuin Mouffe, he eivät koskaan argumentoineet, että politiikka edeltäisi kaikkea muuta, että se ”määräisi ontologiset ehtomme”. Poliittisen klassisista teoreetikoista vain Schmitt jää poliittisen absoluuttisen ensisijaisuuden puolustajaksi.

Tästä pääsemme toiseen kriittiseen huomiomme. Jos hyväksymme poliittisen, ei vain itsenäisenä, vaan kaikkea edeltävänä, mitä tästä seuraa? Olemme täysin samaa mieltä Mouffen kanssa siitä, että poliittinen toiminta on arvokasta ja tärkeää – ja tälle näkemykselle voimme tietysti hakea tukea monelta muultakin kuin tässä mainituilta teoreetikoilta. Mutta jos ”poliittinen” ei ole vain itsenäinen dimensio, vaan myös kaikkea muuta inhimilliseen elämään kuuluvaa edeltävä, etiikka, taidede, tiede, uskonto, henkilökohtaiset suhteet jne. ovat ilmeisesti sille alisteisia. Vaikka poliittisen ensisijaisuuden teoreetikot eivät katso puolustavansa mitään sisällöllistä näkemystä hyvästä, näyttää luultavalta, että tämä ensisijaisuus suosii tietynlaisia elämäntapoja ja elämänprojekteja ja sulkee pois toisia. Poliittisen erityisasema näyttää saavan kätkeytyn normatiivisen sisällön: meillä on *velvollisuus* mieltää asiat poliittisiksi ja kritisoida ja kyseenalaistaa niitä nimenomaan poliittisesta näkökulmasta. Tämä näyttäisi johtavan myös käytännön tasolla erilaiseen suhtautumistapaan kuin Arendtin, Weberin, Michael Walzerin (1983) ja Aristoteleen näkemys, jonka mukaan meillä on erilaisia, suhteellisesti riippumattomia toiminnan sfäärejä, poliittinen yhtenä niiden joukossa.

Kolmas kriittinen huomiomme koskee desisionistisen näkemyksen hyväksyttävyyttä. Yllä esitetyn ”mekaanisen” päätöksenteon mallin kritiikki on perusteltua. Näkemys päätöksistä johtopäätöksinä, jotka vain johdetaan edeltävistä perusteista, ei vastaa normaalia kokemusta päätöksenteosta. Päätelymalli hävittää päätöksenteon kuvauksesta *tahdon*. Mutta Schmittin ja Mouffen kaikkia perusteita edeltävä päätös ei ole intuitiivisesti sen luontevampi: meillä ei ole kokemusta siitäkään. Kumpikin kuvaus soveltuu parhaiten triviaalien valintojen kuvaamiseen: tilanteeseen jossa me joko vain sovellamme vakiintunutta toimintaohjetta (vaikkapa valitsemme oikean ajokaistan), tai

vastaavasti tilanteeseen jossa kaikki lopputulokset ovat yhtä hyviä (valitsimme yhden pesuainepaketin lukemattomien joukosta). Todelliset, tärkeät eettiset ja poliittiset päätökset eivät seuraa mekaanisesti edeltävistä perusteista, mutta se ei merkitse etteikö *mitään* perusteita olisi käytössämme. Perusteet voivat olla yhteen sopimattomia ja epätodellisia, mutta silti ne *struktuuroivat* päätöksentekotilannetta, rajaavat jotkin vaihtoehdot pois ja tekevät toiset houkuttelevammiksi. Mekaanisen valinnan ja tyhjiössä tapahtuvan valinnan välinen dilemma on väärä dilemma: kumpikin vaihtoehto on arkikokemuksen kannalta irrelevantti. Tarvitaan rikkaampi kuva päätöksenteosta.

Tämä puolestaan liittyy neljänteen huomioomme, joka koskee *vastuuta*. Mouffe on tietysti oikeassa siinä, että päätöksenteon mekanistinen malli näyttää hävittävän vastuun, koska siinä päätöksentekijästä tulee lopulta vain periaatteiden mekaaninen toimeenpanija. Mutta, kolmanteen huomioomme liittyen, periaatteet ja muut toiminnan perusteet näyttävät silti olevan vastuun kannalta yhtä olennaisia kuin valinnan vapaus. Kun jonkun sanotaan olevan vastuussa jostakin päätöksestä, se ei merkitse vain sitä, että hänet voidaan identifioida tapahtumaketjun lähtöpisteeksi. Hän on vastuussa, koska häntä voidaan kritisoida tai kiittää vedoten sellaisiin perusteisiin jotka ovat jaettuina, jotka hänen itsensä tulisi jakaa, ja jotka tässä mielessä edeltävät päätöstä. Lyhyesti sanoen: vastuu edellyttää intersubjektiivisesti perusteltavan arvioinnin mahdollisuutta.

Perusteiden ongelma ja demokratia

Yllä tarkastelluista ongelmista huolimatta Mouffin teoriasta on mahdollista hahmottaa kriittinen ydin. Hänen mukaansa kaikki tärkeimmät demokratiateoriat (esimerkiksi Rawlsin, Habermasin, Benhabibin ja Dworkinin esittämät) perustuvat lopulta ajattomasti tosiksi oletettuihin metafysiisiin väitteisiin, jotka koskevat rationaalisuutta, ihmisluontoa, moraalia jne. (DP, 63) Todellisuudessa tällaisia metafysiisiä totuuksia ei kuitenkaan ole; ei ainakaan sellaisia, jotka voisivat toimia premisseinä konkreettisia poliittisia ratkaisuja koskevissa argumenteissa. Mikä tärkeintä, pluralistisen demokratian instituutioita ei voi puolustaa argumenteilla, jotka lähtisivät liikkeelle tällaisista totuuksista. (DP, 63; RP, 11) Tämä metafysiikan kieltäminen – Historian, ihmisen ja metafysiikan kuole-

ma, kuten Benhabib (1995) asian muotoilee – liittyy Mouffin moniin muihin löyhästi postmoderniksi luokiteltaviin näkemyksiin. Se, mikä erottaa hänet monista muista samaan tapaan kirjoittavista, on se suoraviivainen tapa jolla hän siirtyy metafysiikan kriitikkistä politiikkaan.

Todellakin, jos demokraattinen vallankumous nähdään siihen tapaan jolla [Claude] Lefort sen kuvaa, modernin luonteenomaisena piirteenä, silloin tulee selväksi, että se, mitä tarkoitetaan filosofiassa postmodernilla, on sen tunnustamista, että jokainen viimekätinen perusta tai lopullinen legitimaatio, joka on konstitutiivinen demokraattisen yhteiskuntamuodon synnylle, on mahdottomuus. (RP, 11–12)

Tässä yhteydessä meitä askarruttaa metafysiikan kriitikin ja politiikan suhde. Jälleen voimme erotella kaksi kriittistä kohtaa. Ensimmäinen koskee metafysiset totuudet kieltävän väitteen omaa luonnetta. Onko väite, jonka mukaan ei ole olemassa mitään ajattomia metafysiisiä totuuksia, ”päteviä riippumatta historiallis-kulttuurisesta kontekstista” (DP, 63) *itsessään* väite, joka pätee historiallis-kulttuurisesta kontekstista riippumatta? Onko se metafysiinen väite? Voidaanko sen totuus tietää universaalisti? Tuntuu luonteelta sanoa, että jonkin metafysisen väitteen kieltäminen itsessään metafysiinen väite (esimerkiksi ateismi on yhtä metafysiinen kanta kuin teismi). Tällöin kaikkien metafysiisten väitteiden kieltäminen – esimerkiksi sillä perusteella, että ei ole olemassa ”todellisuutta diskurssien ulkopuolella” – näyttäisi johtavan eräänlaiseen itseensäviittaavuuden paradoksiin. (Ks. esim. Bewes 1997, 213)

Tätä itseensäviittaavuusongelmaa ei ehkä itsessään tarvitse pitää kovin vakavana. Vaikka sisällöllisten metafysiisten totuuksien kieltäminen itsessään luokitella metafysiiseksi totuudeksi, kysymys ei ehkä ole kovin merkittävästä seikasta, jos tämä negatiivinen tulos jää ainoaksi hyväksytyksi ajattomaksi totuudeksi. (Väite, jonka mukaan ei ole mitään *käytännön kannalta* merkittäviä metafysiisiä totuuksia, ei näytä tuottavan paradoksia.) Ongelma syntyy, jos tästä metafysiikan kiellosta yritetään päätellä jotakin positiivista. Jos metafysiistä totuuksista ei voi johtaa mitään positiivista ja sisällöllistä, foundationalistiset, perusteita hakevat demokratian teoriat joutuvat vaikeuksiin. Sikäli kuin Habermasin, Rawlsin, Dworkinin jne. teoriat todella edellyttävät tällaisia totuuksia, Mouffin

kritiikki näyttäisi olevan perusteltua. Mutta Mouffe näyttää väittävän, että tämä perusteiden mahdollisuus ei vain muodosta argumenttia Habermasin, Dworkinin jne. teorioita vastaan, vaan tarjoaa myös argumentin hänen oman, agonistisen demokratiateoriansa *puolesta*. Tämän argumentin mukaan, koska mitään metafysisiä perusteita ei ole, Mouffeen agonistinen näkemys demokratiasta jatkuvana kiistelynä on paras vaihtoehto. Tällä agonistisella demokratiateoriolla puolestaan edellytetään olevan konkreettisia poliittisia seurauksia. Mutta tällöin näytämme päätyvän paradoksaaliseen tilanteeseen: yleisellä metafysisluontoisella väitteellä (”mitään metafysisiä perusteita ei voi esittää”) onkin siis Mouffeen mukaan konkreettisia poliittisia seurauksia. Toisin sanoen, väite ”mitään metafysisiä perusteita ei ole” toimii Mouffeen näkemyksessä lopulta ikään kuin metafysisenä perusteena. *Metafyysisten totuuksien kieltäminen kääntyy normatiiviseksi; siitä tulee poliittisen ohjelman normatiivinen perusta ja viimekätinen asettaja*.

Yleisellä tasolla esitettynä tämä kritiikki saattaa vaikuttaa pelkältä sofismilta. Mutta asia tulee selvemmäksi, kun katsomme täsmällisemmin Mouffeen argumentteja. Väitämme, että sama päättelyketju toistuu niissä eri muodoissa. Hän esimerkiksi sanoo, että ”uuden demokraattisen projektin” pitäisi olla tietoinen ”filosofian ja psykoanalyysin viimeaikaisista teoreettisista kontribuutioista” (*RP*, 10–11; vrt. *RP*, 71 ja *DP*, 11, 17) Keskeistä näissä kontribuutioissa on *ei-essentialistisen subjektiteorian* kehittyminen. Täsmällisemmin ilmaisten

jotta olisimme kykeneviä ajattelemaan tämän päivän politiikkaa, ymmärtämään uusien kamppailujen ja sosiaalisten suhteiden moninaisuuden luonnetta, joka demokraattisen vallankumouksen on vielä sisällytettävä itseensä, on välttämätöntä kehittää teoria subjektista desentroituneena, detotalisoituneena agenttina, subjektista, joka on konstruoitu sellaisten subjektipositioiden moninaisuuden leikkauspisteenä, joiden välillä ei ole mitään a priorista tai välttämätöntä suhdetta. (*RP*, 12)

Tämä (perustaltaan lacanalainen) subjektiteoria voi mahdollisesti olla parempi kuin se (lähinnä kantilainen) yhtenäisen subjektin teoria, jonka se pyrkii korvaamaan ja joka, Mouffeen mukaan, on perinteisten liberaalis-demokraattisten teorioiden perustana. Mutta kummassakin tapauksessa tietynlai-

nen, pohjimmiltaan metafyyssinen, käsitys siitä millaisia olentoja me *todella* olemme, toimii premissinä argumentissa, jonka oletetaan perustelevan konkreettisia poliittisia käytäntöjä. Sillä, että klassista subjektia ei ole, on Mouffeen mukaan tärkeitä poliittisia seurauksia. Mutta väite, jonka mukaan tällaista subjektia ei ole olemassa (ja desentroitunut subjekti on olemassa), on metafyyssinen väite.

Vielä esimerkki samasta ongelmasta: Mouffe keskustelee Wittgensteinin teoksessaan *Philosophische Untersuchungen* esittämästä säännön seuraamisen ongelmasta. Hän siteeraa Wittgensteinia (*DP*, 73):

Säännön seuraaminen on analogista käskyn noudattamiselle. Meitä harjoitetaan siihen ja reagoimme käskyyn määrätyllä tavalla. Mutta entä, jos toinen reagoi käskyyn ja harjoitukseen yhdellä, toinen toisella tavalla. Kuka silloin on oikeassa? (Wittgenstein 2001, 137. Suom. Heikki Nyman)

Wittgensteinin ongelman tulkinnoista on tietysti paljon keskustelua. Emme ryhdy tarkastelemaan sitä tässä. Mouffeen tulkinnan mukaan Wittgenstein osoittaa että ”ei ole olemassa yhtä parasta, rationaalista tapaa totella (...) sääntöjä, ja juuri täsmälleen tällainen havainto on konstitutiivinen pluralistiselle demokratialle”. Tämän ongelman tunnistamisesta seuraa ”moninaisten demokraattisena kansalaisena olemisen muotojen” hyväksyminen ja ”sellaisten instituutioiden luominen, jotka tekisivät mahdolliseksi seurata demokraattisia sääntöjä moninaisin tavoin” (*DP*, 73). Mouffe tarjoaa sääntöjä koskevan skeptisen ongelman ratkaisuksi moninaisuutta ja sallivia sääntöjä (samasta ideasta ks. myös *DP*, 62–63). Mutta tämä monien vaihtoehtojen hyväksyminen ei ratkaise Wittgensteinin esittämää filosofista ongelmaa. Jos sääntöjen noudattamiseen liittyy yleinen filosofinen ongelma, se liittyy myös sallivien sääntöjen noudattamiseen. Jokainen, kaikkein sallivinkin sääntö, sulkee *jotkin* mahdolliset reaktiot pois. Moninaisten säännönseuraamistapojen hyväksyminen ei voi merkitä sitä, ettei säännöllä ole enää mitään rajaavaa merkitystä. Tällöin Wittgensteinin kysymys voidaan esittää myös tämän sallivan säännön suhteen.

Tämä huomio on kuitenkin tässä yhteydessä vähemmän tärkeä. Olettakaamme että, yllä sanotusta huolimatta, Mouffe olisi oikeassa, ja pluralistinen demokratia todella seuraisi Wittgensteinin huo-

mioista. Silloin tämä tulos samalla olisi jälleen yksi esimerkki ”antifoundationalistisesta foundationalismista”. Sillä Wittgensteinin sääntöjen seuraamista koskeva ongelma on täysin yleinen: se on tarkoitettu koskemaan kaikkia sääntöjä (matemattisia, kielellisiä, juridisia, uskonnollisia jne.) kaikissa konteksteissa. Vaikka Wittgensteinin filosofia on inspiroinut kontekstualistista ajattelua etiikassa ja poliittisessa filosofiassa, hänen omat ongelmansa eivät ole sidottuja mihinkään erityiseen – esim. modernin demokratian – kontekstiin. Jos näillä yleisillä sääntöjen luonnetta koskevilla tarkasteluilla on konkreettisia poliittisia seurauksia, silloin – vastoin Mouffin yleistä antifoundationalistista kantaa – yleisestä ja ajattomaksi tarkoitusta filosofisesta näkemyksestä voidaankin johtaa poliittisesti relevantteja tuloksia.

Lopuksi

Mouffin antifoundationalistista foundationalismia voidaan verrata esimerkiksi Oakeshottin (ks. esim. Soininen 2004), Walzerin ja Rortyn esittämiin kontekstualistisiin näkemyksiin. Mouffe kohtelee heitä kaikkia politiikan metafysisiä perusteita epäilevinä kumppaneina: hän sanoo allekirjoittavansa Rortyn näkemyksen, jonka mukaan demokratia ei ole riippuvainen metafysiikasta (*RP*, 10). ”Demokraattisia perusteita voidaan puolustaa vain elämänmuotoamme konstituivina, eikä meidän tule yrittää perustaa sitoutumistamme niihin jollakin, joka oletetaan tätä varmemmaksi” (*DP*, 66).

Väitämme kuitenkin, että näillä kontekstualistisilla teorioilla politiikan luonteesta on hyvin vähän tekemistä Mouffin esittämän postmodernismin version kanssa. Esimerkiksi Richard Rorty on kylä Mouffin kanssa samaa mieltä siitä, että yritykset perustella demokratia metafysisillä premiseillä, kuten rationaalisuutta tai ihmisluontoa koskevilla yleispätevillä olettamuksilla, ovat vääriä. Mutta hän kiistää sen, että näiden perusteiden puuttuminen puolestaan tarjoaisi erillisen argumentin demokratian tai jonkin tietynsäilyttävän politiikan puolesta. Demokratian puolustus ja metafyyssisten totuuksien etsintä ovat kaksi erillistä projektia. (Rorty 1996) Esimerkiksi subjektiteorian tai säännön seuraamisen ongelmat eivät rortylaisesta näkökulmasta katsottuna yksinkertaisesti liity asiaan: demokratia on paikallinen ja käytännöllinen ratkaisu. Sitä voidaan perustella vain kontekstuaalisesti: vetoamalla pragmaattisiin seikkoihin ja

ajallisesti ja paikallisesti rajattuihin käytäntöihin ja perinteisiin.

Samalla tämä Wittgenstein-vaikutteinen kontekstualismi on myös ristiriidassa Schmittiltä periytyvän desisionismin ja poliittisen ensisijaisuuden kanssa. Se, mikä on poliittisen rooli kussakin kontekstissa, riippuu kontekstualistien mielestä niistä konventioista ja traditioista jotka siellä vallitsevat (Gunnell 1997). Traditiot ja käytännöt, ei poliittinen, ovat se seikka joka lopulta määrää ”olemismme ehdot”. Viime kädessä poliittista on se, mikä määrittellään kussakin yhteisössä poliittiseksi, kuten taidetta (kontekstualismin mukaan) on se, mikä määrittellään taiteeksi. Poliittinen ei voi olla kaiken yläpuolelle asettuva dimensio, koska joissakin yhteiskunnissa sillä ei ole sellaista roolia. Mouffe voisi vastata, että tällaisissa yhteiskunnissa ihmiset eivät tiedosta poliittisen todellista luonnetta. Se, mitä niissä pidetään ”epäpoliittisena”, esimerkiksi yksityiseen piiriin kuuluvana, pyhänä, tai pelkästään teknisen asiantuntemuksen alaan kuuluvana, on todellisuudessa poliittista, koska rajanveto poliittisen ja ei-poliittisen välillä on itsessään väistämättä poliittisen alueella tapahtuva päätös. Todellisuudessa traditiotkin ovat päätösten seurausta, ja politiikan teoreetikon tehtävä on paljastaa ilmiöiden ”kätkeyty” poliittinen luonne. Tämä vastaus voi olla oikea, mutta se on ristiriidassa kontekstualismin perusidean kanssa, koska se nimenomaan edellyttää kaikki kontekstit ylittävän näkökulman mahdollisuutta.

Asettaessamme kontekstualismin ja Mouffin näkemyksen tällä tavoin vastakkain emme halua väittää, että esimerkiksi Rortyn näkemys politiikan luonteesta olisi oikea ja Mouffin väärä. Kontekstualismin eri versioissa on omat kiistattomat ongelmansa. Eikö esimerkiksi ole mahdollista, että sukupuolinen syrjintä on jonkin ”elämänmuodon konstitutiivinen osa”? Edelleen, ei ole selvää, etteikö erityisesti Rortyn suosittelema ”ironistinen” asenne pohjimmiltaan ole yhtä elitistinen kuin agonistinenkin lähestymistapa – kummankin mahdollisuus saattaa samalla tavoin olla riippuvainen siitä, että useimmilla ihmisillä *ei* ole näitä asenteita. Tässä yhteydessä haluamme vain korostaa, että Mouffin yritys värvätä Rortyn tavoin ajattelevat oman näkemyksensä tueksi on mielestämme epäonnistunut. Kaikki antifoundationalistisen poliittikakäsityksen versiot eivät ole keskenään yhteensovitettavissa. Niiden välillä voidaan nähdä eroja mm. siinä, mitä johtopäätöksiä viimekätisten pe-

rusteiden puuttumisesta tehdään. Väitteemme mukaan Mouffin näkemyksessä perusteiden puutteen tulee itsestään viimekätinen peruste, jonka kaut-

ta myös oikeutetaan normatiivisia vaatimuksia. Tämä näkemys on mielestämme paradoksaalinen sanan perinteisessä mielessä.

LÄHTEET

- Arendt, Hannah. 2002. *Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino, (1958).
- Benhabib, Seyla. 1995. Feminism and Postmodernism: An Uneasy Alliance. Teoksessa Benhabib, Seyla, Butler, Judith, Cornell, Drucilla & Fraser, Nancy, *Feminist Contentions: A Philosophical Exchange*. New York: Routledge, 17–34.
- Bewes, Timothy. 1997. *Cynicism and Postmodernity*. London: Verso.
- Bolsinger, Eckard. 1998. Was ist Dezisionismus? Rekonstruktion eines autonomen Typs politischer Theorie. *Politische Vierteljahresschrift* 39:3, 471–502.
- Brockelman, Thomas. 2003. The Failure of the Radical Democratic Imaginary. Zizek versus Laclau and Mouffe on Vestigial Utopia. *Philosophy and Social Criticism* 29:2, 187–212.
- Butler, Judith. 2000a. Restaging the Universal: Hegemony and the Limits of Formalism. Teoksessa Butler, Judith, Laclau, Ernesto ja Zizek, Slavoj, *Contingency, Hegemony, Universality*. London: Verso, 11–43.
- Butler, Judith. 2000b. Competing Universalisms. Teoksessa Butler, Judith, Laclau, Ernesto ja Zizek, Slavoj, *Contingency, Hegemony, Universality*. London: Verso, 136–181.
- Butler, Judith. 2000c. Dynamic Conclusions. Teoksessa Butler, Judith, Laclau, Ernesto and Zizek, Slavoj, *Contingency, Hegemony, Universality*. London: Verso, 263–280.
- Connolly, William E. 1991. *Identity-Difference: Democratic Negotiations of the Political Paradox*. New York: Cornell University Press.
- Deveux, Monique. 1999. Agonism and Pluralism. *Philosophy and Social Criticism* 25:1, 1–22.
- Gunnell, John G. 1997. Why there Cannot be a Theory of Politics? *Polity* 29:4, 519–537.
- Honig, Bonnie. 1995. Towards Agonistic Feminism: Hannah Arendt and the Politics of Identity. Teoksessa Honig, Bonnie (toim.), *Feminist Interpretations of Hannah Arendt*. Pennsylvania State University Press, 215–235.
- Hirst, Paul. 1999. Carl Schmitt's Decisionism. Teoksessa Mouffe, Chantal (toim.) *The Challenge of Carl Schmitt*. London: Verso, 7–17.
- Kalyvas, Andreas. 2004. From the Act to the Decision. Hannah Arendt and the Question of Decisionism. *Political Theory* 32, 320–346.
- Laclau, Ernesto. 2000a. Identity and Hegemony: The Role of Universality in the Constitution of Political Logics. Teoksessa Butler, Judith, Laclau, Ernesto ja Zizek, Slavoj, *Contingency, Hegemony, Universality*. London: Verso, 44–89.
- Laclau, Ernesto. 2000b. Structure, History and the Political. Teoksessa Butler, Judith, Laclau, Ernesto ja Zizek, Slavoj, *Contingency, Hegemony, Universality*. London: Verso, 182–212.
- Laclau, Ernesto. 1996. Deconstruction, Pragmatism, Hegemony. Teoksessa Mouffe, Chantal (toim.), *Deconstruction and Pragmatism*. New York: Routledge, 47–67.
- Laclau, Ernesto ja Mouffe, Chantal. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Man Ling Lee, Theresa. 2001. Feminism, Postmodernism, and the Politics of Representation. *Women & Politics* 22:3, 35–57.
- Mouffe, Chantal. 1993. *The Return of the Political*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal. 1996. Deconstruction, Pragmatism and the Politics of Democracy. Teoksessa Mouffe, Chantal (toim.), *Deconstruction and Pragmatism*. New York: Routledge, 1–12.
- Mouffe, Chantal. 2000. *The Democratic Paradox*. London: Verso.
- Mouffe, Chantal (toim.). 1999. *The Challenge of Carl Schmitt*. London: Verso.
- Norris, Andrew. 2002. Against Antagonism: On Ernesto Laclau's Political Thought. *Constellations* 9:4, 554–573.
- Palonen, Kari. 1993. *Politikointi – Politisointi – Poliittikka. Tulkinta politiikan ajatusmuodon peliaikakielitiloista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston valtio-opin laitos.
- Patoluoto, Ilkka. 1982. Desisionismin muotoja. Teoksessa Aaltola, Juhani ja Patoluoto, Ilkka (toim.), *Arvo*. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 16., 79–88.
- Rasch, William. 2000. Conflict as a Vocation. Carl Schmitt and the Possibility of Politics. *Theory, Culture & Society* 17:6, 1–32.
- Rorty, Richard. 1996. A Response to Laclau. Teoksessa Mouffe, Chantal (toim.), *Deconstruction and Pragmatism*. New York: Routledge, 69–76.
- Scheuerman, William E. 1994. *Between the Norm and the Exception. The Frankfurt School and the rule of law*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Schmitt, Carl. 1997. *Poliittinen teologia. Neljä lukua suverenisuusopista*. Käänt. Tapani Hietaniemi. Tutkijaliitto, (1922).
- Schmitt, Carl. 1993. *Über die drei Arten des Rechtswissenschaftlichen Denkens*. Berlin: Dunker und Humblot, (1934).
- Schmitt, Carl. 1976. *The Concept of the Political*. Käänt. George Schwab. New Brunswick, (1932).
- Soininen, Suvi. 2004. Michael Oakeshott ja politiikan taito. *Poliittikka* 46:2, 143–147.
- Tanesini, Alessandra. 2001. In Search of Community. Mouffe, Wittgenstein and Cavell. *Radical Philosophy*

110., 12–19.

- Walzer, Michael. 1983. *Spheres of Justice. A Defence of Pluralism and Equality*. Oxford: Basil Blackwell.
- Weber, Max. 1994. The Profession and Vocation of Politics. Teoksessa Lassman, Peter & Speirs, Ronald (toim.), *Weber: Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press, 309–369 (1919).
- Wittgenstein, Ludwig. 2001. *Filosofisia tutkimuksia*. Suom. Heikki Nyman. Helsinki: WSOY, (1953).

Kirjoittajien henkilötiedot

- YTM Sari Roman-Lagerspetz työskentelee tutkijana Suomen Akatemian projektissa ”Sosiaalinen ontologia ja tunnustussuhteet”. Hän kirjoittaa valtio-opin väitöskirjaa Judith Butlerin ja agonististen demokrateorioiden poliittikkäsityksistä. sari.roman-lagerspetz@helsinki.fi
- VTT Eerik Lagerspetz on käytännöllisen filosofian professori Turun yliopistossa. Hän johtaa Suomen Akatemian rahoittamaa projektia ”Sosiaalinen ontologia ja tunnustussuhteet”. eerik.lagerspetz@utu.fi